

HUN VET AT P

Cathrine Holst om feminisme og epistemologi

Av Trine Antonsen

Cathrine Holst er førsteamanuensis i samfunnsvitenskapenes vitenskapsteori ved Universitetet i Bergen. Hun er cand. polit i sosiologi og har vært tilknyttet Senter for vitenskapsteori siden 2000. I november 2005 disputerte Holst for avhandlingen *Feminism, Epistemology and Morality*, og hun har de seinere årene markert seg som samfunnsdebattant med artikler og essays særlig om feminisme. Hun har også vært redaktør for boken *Kjønnsrettferdighet* som ble utgitt på oppdrag fra Makt- og demokratiutredningen, og er medredaktør i tidsskriftet Nytt Norsk Tidsskrift. Da Filosofisk supplement intervjuet Cathrine Holst konsentrerte vi oss om den delen av hennes avhandling som behandler feministisk epistemologi. Her diskuterer Holst filosofen Susan Haacks skarpe kritikk av ideen om en feministisk vitenskapsteori.

*Du har skrevet en avhandling med tittelen *Feminism, Epistemology and Morality*. Hva motiverte deg til å jobbe med dette prosjektet?*

Jeg har vært interessert i feminisme både på et personlig plan, gjennom politisk arbeid og gjennom de fagene jeg har tatt på universitetet. Spesielt har jeg vært interessert i den feministiske fagkritikken. Jeg skrev hovedoppgave i sosiologi, som var en historisk-sosiologisk studie av fremveksten av samfunnsvitenskapelig kvinne- og kjønnsforskning i Norge. Denne interessen for feminisme og kjønn

tok jeg med meg da jeg fikk stipend i vitenskapsteori. Jeg har vært i et miljø blant filosofer og har blitt stadig mer opptatt av filosofiske og vitenskapsteoretiske spørsmål knyttet til feminisme. Jeg anlegger selvfølgelig et kritisk perspektiv, men ikke for å undergrave feminismen. Det har aldri vært min intensjon. Tvert i mot er jeg opptatt av hvordan feministisk kritikk om mulig kan utøves på en bedre måte.

*Susan Haack skriver i *Manifesto of a Passionate Moderate* at "the project of a feminist epistemology of science [...] is neither sound epistemology nor sound feminism" (1998:104). Som du skriver i avhandlingen bør enhver som hender sin posisjon å være "feminist something", ta utspillet hennes alvorlig. Hva er feministisk epistemologi?*

Noen plasserer alle typer av feministisk kritikk av vitenskapen under merkelappen feministisk epistemologi. I min avhandling bruker jeg et smalere begrep. Jeg snakker om feministisk epistemologi i møte med feministisk kritikk av vitenskaplighetskriterier, objektivitets- og sannhetsbegrepet og så videre, altså når feminister går løs på det som har blitt betraktet som de fundamentale kritiske standardene i vitenskapen. For det finnes jo feministisk vitenskapskritikk som ikke nødvendigvis fordrer noe generaloppgjør med dette fundamentet. Når feminister for eksempel kritiserer forskningen for å være for lite opptatt

av å forske på kvinners liv og problemstillinger knyttet til kjønn, innebærer ikke dette uten videre en kritikk av alle hittil formulerte objektivitetsoppfatninger. Det er litt viktig å ha klart for seg.

*H*ar Susan Haack rett i sin karakteristikk av feministisk epistemologi?

Hun har både rett og feil. Grunnen til at jeg har brukt mye tid på Susan Haack er at jeg oppfatter argumentasjonen hennes som utfordrende. Hun forsvarer en sofistisert idé om vitenskapens verdifrihet, som har mye til felles med verdifrihetstesens slik den har blitt formulert av for eksempel Karl Popper og Max Weber. Jeg tror Popper og Webers resonnementer angående dette kan tilbakevises når det kommer til stykket, selv om dette selvsagt ikke bare er enkelt. Haack gjør ikke akkurat jobben enklere for oss kritikere av verdifrihetstesens. I tillegg knytter hun altså synspunktene sine til en spesifikk kritikk av feministers bidrag til kunnskapsteorien. Kort sagt, hun viste seg som en skikkelse som var umulig for meg bare å overse.

*H*vis jeg skal presse deg enda mer på det: Ville du slutte deg til sitatet?

I møte med enkelte typer av feministisk epistemologi kan jeg faktisk si meg enig med Haack.

*S*om for eksempel standpunktteori?

Ja, men dette er også et intellektuelt gjennomtenkt alternativ. Hovedproblemet med standpunktteorien er, selvsagt hadde jeg nær sagt, at den er galt tenkt. I avhandlingen min reiser jeg empirisk, moralsk så vel som kunnskapsteoretisk kritikk mot Sandra Hardings standpunkttilnærming. Videre er det et problem at mange tror all feministisk vitenskapskritikk må knyttes opp til en slik tilnærming. Når da standpunktteorien viser seg ikke å være holdbar, konkluderer de så med at det hele må avvises. Det er uheldig, for å si det forsiktig.

*H*vorfor har standpunktteori hatt stor betydning innenfor feministisk epistemologi og samtidig møtt stor motstand innenfor filosofien?

At den ikke har fått gjennomslag i filosofien er i og for seg som det skal være, ettersom jeg ikke tror den kan forsvares. Jeg tror at den har hatt stort gjennomslag i kjønnsforskningen fordi man her ikke har vært så opptatt av de grunnleggende epistemologiske argumentene. Mange har sett på standpunktteori som en gjennomarbeidet begrunnelse for hvorfor det er viktig å ikke glemme marginaliserte gruppers ståsted og synspunkter når man forsker. Det at de marginaliserte ofte glemmes eller at dette er et alvorlig problem, er selvfølgelig ikke det jeg vil benekte. Men

mange jeg snakker med, som for eksempel sosiologer, sier det kun er *dette* de er opptatt av. De sier at de epistemologiske spørsmålene jeg tar opp aldri har brydd dem, og at innvendingene mine derfor ikke angår dem. Men Harding lanserer altså et nytt objektivitetsbegrep og hun argumenterer epistemologisk. Det er dette *jeg* har vært opptatt av. I forlengelsen av dette har jeg villet formidle at feministene som er opptatt av vitenskapskritikk og kunnskapsteori ikke behøver gå den veien Harding, eller Donna Haraway for den del, angir. Tenkningens historie er lang og rik, og det finnes så uendelig mye annet som jeg tror kan være vel så interessant å se nærmere på.

*D*u har også tatt til orde for at man innenfor den feministiske forskningen i større grad må gå løs på hverandres teorier for på den måten å få en best mulig teori til slutt. Hvorfor?

Det er en utrolig viktig forskjell mellom politikk og forskning. I politikken kan det ofte være viktig å stå sammen, og av og til underkommunisere uenighet av strategiske grunner: Det kan være vanskelig å oppnå noe man tross alt er enig om og mener er viktig, hvis alle bruker all tid på å krangle seg imellom om hva de er uenige om i stedet. Men dette er politikken. Det ville være døden for forskningen hvis ikke respektfull, men kompromissløs kritikk og meningsbrytning skulle være helt fundamentalt.

*E*r du enig med Susan Haack i hennes kritikk av standpunktteori som sier at det er udemokratisk å tro at kvinners måte å vite på gir oss bedre, mer gyldig kunnskap enn menns måte å vite på?

I siste instans er jeg enig med henne i akkurat det. Hvis du inkluderer i sannhetsidealiserings eller objektivitetsidealet ditt at en bestemt gruppe skal ha et epistemologisk privilegium uavhengig av gyldigheten i argumentene som fremsettes, så undergraver man de egalitære implikasjonene av objektivitetsbegrepet. For å kritisere utelukkelsen av bestemte grupper fra forskningen kan vi bruke nettopp objektivitetsideen med dens egalitære implikasjoner.

*K*an du utdype dette med egalitære implikasjoner? Det henger vel sammen med at du i avhandlingen går inn for en demokratisk epistemologi?

Ja, og det henger jo sammen med hvilken objektivitetsidé jeg legger til grunn. I likhet med Haack tar jeg utgangspunkt i Charles Sanders Peirce: Objektive teorier er, kort og enkelt sagt, de teorier som står seg etter å ha blitt kritisk gransket og diskutert i et forskersamfunn der alle relevante synspunkter og argumenter er representert og tas på alvor. Og bare så det er sagt, forskersamfunnet er en oversettelse av Peirces "community of inquirers". Han snakker ikke om "community of scientists". Du kan

selvfølgelig ha relevante synspunkter og argumenter også om du ikke tilhører kollektivet av vitenskapsfolk. Det vil være et problem for selve kunnskapsproduksjonen hvis visse grupper, for eksempel kvinner, systematisk blir ekskludert. Å tilstrebe objektivitet har i den forstand egalitære implikasjoner, eller sagt på en annen måte: Mangel på demokrati kan være et problem i kunnskapsproduksjonen. Det betyr ikke at ekskluderingen av bestemte grupper fra for eksempel universitetet gjør alle teorier som har blitt forfektet der uholdbare, men prinsipielt betraktet er systematisk marginalisering eller utelukkelse av bestemte grupper objektivitetshindrende.

I tillegg kommer det at man faktisk kan stille ikke-kognitive krav til vitenskapelig virksomhet som til annen samfunnsvirksomhet. Det være seg moralske, rettslige og politiske krav. Krav om for eksempel kjønnsrettferdighet kan fremmes i denne forbindelse, og jeg forsøker å vise dette i avhandlingen min.

Men alt dette betyr vel at du egentlig ikke forsvarer en distinkt feministisk epistemologi, men en mer allmenn demokratisk epistemologi?

Det er kun foreløpige konklusjoner i avhandlingen min, men jeg mener det finnes en distinkt feministisk vitenskapskritikk. Det kan dreie seg om mange ting, som kritikk av valg av problemområder, metoder og undersøkelsesobjekter, samt kritikk av spørsmål knyttet til hvordan vitenskapen

anvendes. Mange av spørsmålene som stilles her kan i visse henseender sies å være eksklusivt feministiske. Men en distinkt feministisk epistemologi utover hva som kan formuleres i forlengelsen av en demokratisk epistemologi, for eksempel som Harding tenker seg det, forsvarer jeg ikke. Jeg oppfatter det slik at jeg her er på linje med blant andre Helen Longino.

I avhandlingen snakker du mye om kunnskap, men i likhet med Longino bruker du sjelden ordet sannhet. Hvorfor?

Longino snakker om *confirmation*, Harding bruker *objectivity*, mens Haack har et mer uproblematisk forhold til å bruke *truth*. Grunnen til at Longino vil bruke *confirmation* i stedet for *truth* er at hun mener at *truth* impliserer at all type av relevant kunnskap kan oversettes til påstandskunnskap. Hun sier at veldig mye av vitenskapelig kunnskap

er modellkunnskap, og at dette ikke kan oversettes til påstandskunnskap. Jeg har egentlig ikke så sterke oppfatninger om akkurat dette. Man kan for så vidt gjerne kalle idealet om hvordan best søke kunnskap om virkelighetens beskaffenhet for en regulativ idé om sannhetssøken. Det er slik jeg bruker sannhetsbegrepet i avhandlingen når jeg bruker det.

Og der refererer du, i likhet med Haack, til Peirce. Hvordan kan dette henge sammen? Mener du at Haack fortolker Peirce for strengt?

Jeg er ikke Peirce-ekspert, men jeg har jobbet en del med Karl-Otto Apel, og jeg følger Apels Peirce-fortolkning i avhandlingen min. Den leder i en helt annen retning. Ut fra Apels tolkning av Peirce vil et peirciansk objektivitetsbegrep være uforenelig med den verdifrihetstesen Haack forsvaret og bruker i sin kritikk av feminister. Jeg vet ikke, men jeg har en stygg mistanke om at Haack kanskje vil

betrakte innvendingene mine som tøv. Det er jeg forberedt på. Hun forholder seg ikke til tysk kritisk teori og den bruken av Peirce og pragmatisme som gjøres der. Jeg tror det er henne veldig fremmed. For eksempel har jeg ikke sett henne referere til Apel.

Du skriver at demokratisk epistemologi ivaretar alles interesser, inkludert de som settes i kategorien "kvinner". Betyr det at kjønn ikke lenger er en interessant kategori?

Kjønn er viktig i vitenskapssosiologien og kunnskaps-sosiologien. Dessuten er kjønn viktig når man driver ulike typer av vitenskapskritikk. Det eneste jeg har utelukket er feministisk epistemologi i en bestemt eksklusiv variant, det vil si standpunkt epistemologien. Den feministiske kritikken av filosofien burde oppta langt flere. Hva er konsekvensene av at kvinner har vært ekskludert fra filosofisk virksomhet, men også av at det har vært en kultur som systematisk har undervurdert og marginalisert alt som har med det kvinnelige å gjøre? For eksempel har følelser typisk blitt rangert under fornuften i moralfilosofien. Da er det selvfølgelig av betydning å undersøke om det er slik at følelser har blitt tatt mindre på alvor fordi følelser assosieres med det feminine. Men det betyr ikke at du skal konkludere med, som for å gjøre opp med uretten, at vi nødvendigvis må ha en moralfilosofi som vektlegger mer

følelser enn fornuft. Det blir en feilslutning. Dette siste spørsmålet krever separat granskning.

Kan da det som har kommet frem i en tradisjon dominert av patriarkalske fordommer ha vært riktig, men da som følge av flaks?

Det er kanskje en måte å si det på. Poenget er at alt må undersøkes. Feminismen har bare virket i akademia i noen tiår, og det er så skrekkelig mange steiner som må snus, så mye man må gå nærmere etter i sømmene fra et feministisk perspektiv. Det gjelder i alle fag, også i filosofien. Vi kan ikke forutse utfallet av den undersøkelsen. Ta Kants patriarkalske fordommer: Gjør disse at han formulerte det kategoriske imperativ på en måte som ikke prinsipielt kan omfatte kvinner? Jeg tror ikke det er tilfelle, men det er den type spørsmål man må stille.

Et annet eksempel er samfunnsforskningen. Et spørsmål vi kan stille er om det at man blir like opptatt av kjønnsrettferdighet som annen rettferdighet betyr at man må korrigere sine allmenne teorier om makt og rettferdighet. Det viser seg gang på gang at samfunnsvitenskapelige teorier må reformuleres, ofte radikalt, når kjønn tas i betraktning.

Se på hvorfor statsviteren Hege Skjeie tok dissens i maktutredningen. Det var ikke fordi hun hadde andre begreper om hva som er vitenskapelig, og ikke fordi hun brukte andre metoder eller lignende, men fordi hun mente problemstillinger og konklusjoner om kjønnsrettferdighet ble for lite vektlagt i maktutredningens sluttbok. For eksempel hadde maktutredningen en allmenn kritikk av at rettsliggjøring svekker demokratiet. Men om kjønn trekkes inn i bildet kan ting med ett fortone seg annerledes. Et eksempel på dette er likelønn: Demokrati i arbeidslivet har gjerne blitt knyttet til den frie forhandlingsretten og en sterk fagbevegelse. Det at fagbevegelsen er de som best ivaretar de demokratiske hensynene har vært gjeldende oppfatning, men til tross for dette har likelønsspørsmålet vært relativt lavt prioritert av fagbevegelsen. I Norge har for eksempel LO vært skeptisk til å inkludere en likelønnsparagraf i likestillingsloven som sier at man skal ha rett til lik lønn for arbeid av lik verdi. Hvis en slik paragraf hadde blitt implementert, ville det hatt betydelige konsekvenser for fagbevegelsens interne prioriteringer. Denne kunne for eksempel ikke ha nedprioritert lønnskravene til kvinner i offentlig sektor på den måten det er blitt gjort. Hege Skjeie viser at det i dette tilfellet ikke er slik at fagbevegelsen er en entydig demokratiserende faktor.

Du diskuterer verdifrihetstenen i din avhandling. Kan begrunnelseskonteksten være verdifri?

Nei. Jeg tror ulike typer av praktiske interesser også vil gjøre seg gjeldende i begrunnelseskonteksten, først og fremst gjennom begrepene og klassifikasjonene vi bruker. Det er selvfølgelig mye lettere å vise dette innenfor noen fag enn i andre: I samfunnsvitenskap og humaniora er det ganske enkelt. Også innenfor medisin er dette lett å se fordi hvilke sykdommer og klassifikasjoner som benyttes influeres av de praktiske interessene vi har i å gjøre folk friske. Det vil være vanskeligere i tilfeller som teoretisk fysikk og matematikk, men også fysikerne diskuterer seg i mellom i et forskningsfellesskap om hvilke teorier de skal akseptere og hvilke teorier de ikke skal akseptere. Dette forskningsfellesskapet, med diskusjonen og granskningen som gjøres der, er regulert av så vel kognitive som moralske normer.

En leser spurte meg om ikke et forskningsprosjekt der man studerer overflaten på Mars kunne tenkes som et forskningsprosjekt med en verdifri begrunnelseskontekst. Jeg ser at en del taler for det. Samtidig kan vi gjennom historiske studier av røttene til forskningsspørsmål, også i de såkalt rene naturvitenskapene, spore ulike typer av praktiske forskningsinteresser. Av alle, synes jeg faktisk "vitenskapskrigeren" Phillip Kitcher får dette godt frem i sin siste bok *Science, Truth and Democracy*. I tillegg slipper jo ikke naturvitenskapene unna alle norm- og verdispørsmål som er knyttet til anvendelseskonteksten og oppdagelseskonteksten. Disse spørsmålene må diskuteres innad i vitenskapsfellesskapet så vel som utenfor.

Kan du forklare hva du mener med uttrykket science as social og om du mener dette er forenlig med god forskning?

I en forstand er det faktum at vitenskapen er sosial helt fundamentalt for vitenskapens objektivitet nettopp fordi den objektivitetsideen som jeg forsvarer er sosial. Vi forsker, gjør undersøkelser og reiser kritikk i et sosialt fellesskap. Hvis hver og en av oss søker kunnskap uimotsagt på egen hånd fremmer det ikke objektivitet. Vitenskaps sosiologi og vitenskapshistorie er jeg selvfølgelig også "for". Det jeg er kritisk til, og der er jeg enig med Haack, er at denne typen av historiske og sosiologiske studier ikke kan gi fyllestgjørende normative svar, for eksempel på spørsmålet om hva god vitenskap er. Filosofiske spørsmål av denne typen verken kan eller bør historiseres og sosiologiseres bort.